

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

9-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 9 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Ahmadjonov Ahrorbek Shuhratbek o'g'li

THE JEWS OF CENTRAL ASIA DURING THE RUSSIAN EMPIRE AND SOVIET ERA:

THE LEGAL, SOCIAL, AND CULTURAL LIFE OF THE BUKHARAN JEWS 9-13

Xurramov Xamid Bobokul o'g'li

AMIR TEMUR DAVRIDA TERMIZ VA CHAG'ONIYON QANDAY O'RIN TUTGAN? 14-18

Zikirova Maxprat Soliyevna

HARBIY SOHADA VATANPARVARLIKNI KUCHAYTIRISH TENDENSIYALARI

VA ULARNING MILLIY XUSUSIYATLARI 19-25

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Амбарцумян Анастас Алексеевич

СОСТОЯНИЕ И НЕКОТОРЫЕ ПРИОРИТЕТЫ РАЗВИТИЯ

ЭНЕРГЕТИКИ УЗБЕКИСТАНА 26-38

Rajabov Alibek Xushnudbekovich

ILMIY-TADQIQOT VA ISHLANMALARNI MINTAQAVIY IJTIMOYIY-IQTISODIY

RIVOJLANISH TENDENSIYALARIGA TA'SIRI 39-46

Xaytboyeva Nigora Bakmamatovna

OPPORTUNITIES FOR USING CUSTOMER-ORIENTED MARKETING STRATEGIES

IN TEXTILE ENTERPRISES 47-52

Shixiyev Raxim Muhammedovich

QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASIDA QISHLOQ XO'JALIGI TEXNIKALARINING

RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH

ISTIQBOLLARI 53-60

Pardayeva Ma'rifat Muzaffarovna

SURXONDARYO VILOYATI IQTISODIY RIVOJLANISHINING EKONOMETRIK

VA STATISTIK TAHLILI 61-66

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Navro'zova Gulchehra Nigmatovna

BAHOUDIN NAQSHBAND RUBOIYLARIDA VASL MASALASI 67-70

Yuldasheva Diloram Yuldashevna

O'ZBEKISTONDA AXBOROT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING

DOLZARB MASALALARI 71-74

Mamadaliyev Mansurjon Mamajonovich

ZAMONAVIY JAMIYATDA FUTBOL FALSAFASINING AHAMIYATI 75-80

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Ayimbetova Zamira

BADIIY ADABIYOTDA MOTIVLARNI TIZIMLASHTIRISH

VA TASNIFLASHNING NAZARIY ASOSLARI 81-87

<i>Kurbanbaev Djavod Aminbaevich</i> ANTROPOSENTRIZM PARADIGMASINING ASOSIY TUSHUNCHA VA TAMOIYILLARI	88-92
<i>Петросянц Эрнст</i> СЕЛЕБ-СЛОВА: ОККАЗИОНАЛИЗМЫ, РОЖДАЮЩИЕСЯ В МЕДИА	93-99
<i>Gulmuradova Sobira Rustam qizi</i> NAVOIY VA TILIMIZ	100-103
<i>Begmatova Sitora Bekzod qizi</i> ROMANTIZM OQIMINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA ULARNING ASOSIY VAKILLARI	104-107

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Firuz Muxitdinova</i> JAMIYAT BARQARORLIGI VA SHAXSIY BURCH: JAVOBGARLIK MADANIYATI HAQIDA TAHLILY MULOHAZA	108-113
<i>Qayumberdiyeva Dildora Doniyor qizi</i> NIZOLARNI HAL QILISHNING MUQOBIL USULI SIFATIDA MEDIATSIYA INSTITUTINING ROLI	114-123
<i>Narimanov Bekzod Abduvaliyevich</i> IJTIMOIY LOYIHALARNI AMALGA OSHIRISHDA NODAVLAT NOTIJORAT TASHKILOTLARI FAOLIGINI YUKSALTIRISHNING INNOVATSION USULLARI	124-135
<i>Umarova Barno Akbutayevna</i> FUQAROLIK SUDLARIDA ATROF-TABIIY MUHITGA NISBATAN YETKAZILGAN ZARARLARNI UNDIRISH BILAN SUD AMALIYOTIDAGI MUAMMOLARNING AYRIM JIHATLARI	136-143
<i>Rasulov Baxtiyor Shavkatovich</i> ATMOSFERA HAVOSINI MUHOFAZA QILISH QONUNCHILIGI IJROSI USTIDAN PROKUROR NAZORATI	144-150
<i>Normatov Ermamat Toyir o'g'li</i> ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISHDA XALQARO HUQUQ VA MILLIY QONUNCHILIK	151-164
<i>Karamanova Benazir</i> YANGI O'ZBEKISTONDA YOSHLARNING QONUN IJODKORLIGIDA ISHTIROKI	165-169
<i>Ametova Nurjamal Kudaybergenovna</i> JINOYATLARNI OLDINI OLIHDA QO'SHIMCHA JAZOLARNING PREVENTIV XUSUSIYATLARI	170-177
<i>Rajabov Sherzodbek Ravshanbekovich</i> NEUSTOYKA TO'LASH JAVOBGARLIK TURI SIFATIDA	178-181

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Madaminova Gulzoda Madaminovna</i> VOLEYBOL MASHG'ULOTLARI ORQALI MAKTAB O'QUVCHILARINING JISMONIY SIFAT KO'RSATKICHLARINI RIVOJLANTIRISH	182-185
--	---------

Rizayeva Gulnoza Xikmatuloyevna

AKADEMIK LITSEYLARDA “ATOM VA YADRO FIZIKASI BO‘LIMI MAVZULARINI”
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VOSITASIDA O‘QITISH METODIKASI. (“ELEMENTAR
ZARRALAR «BOG‘I». POZITRONNING KASHF ETILISHI. ANTIZARRALAR. ELEMENTAR
ZARRALARNI XARAKTERLOVCHI KATTALIKLAR. ELEMENTAR ZARRALAR
FIZIKASIDAGI SAQLANISH QONUNLARI. ORALIQ BOZONLAR-KUCHSIZ O‘ZARO
TA’SIRNING TASHUVCHILARI” MAVZUSI MISOLIDA) 186-197

Received: 15 August 2025
Accepted: 30 August 2025
Published: 15 September 2025

Article / Original Paper

THE IMPORTANCE OF FOOTBALL PHILOSOPHY IN MODERN SOCIETY

Mamadaliyev Mansurjon Mamajonovich

Associate Professor, Samarkand Branch of the Institute
for Retraining and Advanced Training of Specialists in Physical Education and Sports

Abstract. This article discusses the role and phenomenological characteristics of football in society, the fact that it is the most popular sport in most countries of the world, the reasons for its departure from the sports model by the 21st century, and the aspects of its manifestation in almost all aspects of society in economics, politics, culture and science, and its progressive nature in these aspects.

The fact that different peoples and ethnicities reflect their ethnic characteristics in football, which is not found in other sports, is revealed through examples.

Keywords: society, football, Ahbor Imamkhoyayev, David Coleman, BBC-Sport, Pakhtakor, Samba, Cambodia, Dinamo-Tbilisi, John Boynton Priestley, sports journalism, Danse, FIFA, Cristiano Ronaldo, Lionel Messi, Zlatan Ibrahimovic, Muhammad Salah, Neymar, Kilian Mbappe.

ZAMONAVIY JAMIYATDA FUTBOL FALSAFASINING AHAMIYATI

Mamadaliyev Mansurjon Mamajonovich

Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni
qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti
Samarqand filiali v.b dotsent
E-mail: mamadaliyev_m@umail.uz

Annotatsiya. Mazkur maqola jamiyatda futbolning o'rni va fenomenologik xususiyatlari, jahonning aksariyat mamlakatlarida eng ommalashgan sport turi ekanligi, uning XXI asrga kelib futbolning sport qolipidan chiqib ketishi sabablari va jamiyatning deyarli barcha jabhalarida iqtisodiyot, siyosat, madaniyat va ilm-fanda o'zini namoyon qilishdagi jihatlari va uning mazkur aspektlardagi progressiv xususiyatiga to'xtalib o'tilgan.

Futbolida turli xalqlar va elatlar o'zlarining etnik xususiyatlarini aks etishini boshqa sport turlarida uchramasligi misollar orqali ochib berilgan.

Kalit so'zlar: jamiyat, futbol, Axbor Imomxo'jayev, David Koulmann, BBC-Sport, Paxtakor, Samba, Kambodja, Dinamo-Tbilisi, Jon Boynton Pristli, sport jurnalistikasi, Danse, FIFA, Krishtianu Ronaldu, Lionel Messi, Zlatan Ibragimovich, Muhammad Saloh, Neymar, Kilian Mbappe.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I9Y2025N11>

Jamiyatda futbolning fenomenologik roli haqida fikr yuritganda, uning eng ommabop sport turi sifatida milliy g'urur, vatanparvarlik g'oyalarini singdirish, aholining bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish va turli zararli g'oyalarga qarshi kurashuvchi vosita o'rnida ko'rsatish mumkin.

"Kambodja hukumati aholining aksariyat qismi turli qimor o'yinlari bilan bandligi va uning ortidan turli jinoyatlar, o'z joniga qasd qilishlar ko'paygan bir paytda, aholini e'tiborini foydali jihatlariga qaratish uchun mamlakat hududida futbolga e'tiborni kuchaytirish va bu orqali aholi salomatligi, jinoyatlarni oldini olish yo'lini tutdi" [1, 85].

Futbol har qanday sharoitda uni o'ynash imkoni bo'lgan, qoidalari aholining turli qatlamlari uchun ham tushunish eng qulay bo'lgan sport turi sifatida shaxsning rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. U sport turlarini eng katta vazifalaridan biri bo'lgan sog'lom turmush tarzini targ'ib qilishdan tashqari jamiyatda aholining kayfiyatini belgilab beradi. "Stadionga to'plangan minglab muxlislar 90 daqiqa mobaynida yashil maydonga singib ketadilar. Bu vaqt mobaynida turmush tashvishlarini unutib, futbol bilan yashaydilar". Bunday vaziyatlarda muxlis va futbolchi o'rtasidagi emotsiyalarga to'la aloqalar yo'lga qo'yiladi.

Futbolning jamiyatda millatlararo totuvlikni ta'minlovchi vosita sifatidagi vazifalari o'yin jarayonining har lahzasida namoyon bo'ladi. Millatlararo totuvlik ma'lum bir hudud yoki davlatda turli millat vakillarining bahamjihat hayot kechirishi, hamkorlikda faoliyat yuritishini ifodalovchi tushuncha. Masalan, 1964-yilda sobiq SSSR chempionatining final uchrashuvi Toshkent shahrida o'tkazilgan edi. Stadionga kelgan 60 mingga yaqin muxlislar gruziyalik futbolchilarni qo'llab-quvvatlab, Dinamo-Tbilisini g'alabaga undagan edi. Aynan mazkur voqelik tufayli O'zbekiston va gruziyalik futbol muxlisleri o'rtasida do'stlik aloqalari yo'lga qo'yildi. Gruziya matbuotida Toshkent "omadli shahar" ekanligi e'tirof etilib, o'zbekistonliklarga minnatdorchilik ruhidagi maqolalar chop etiladi.

"XX asr davomida futbol dunyo yuzini ko'rish barobarida rekord darajada o'sishga va dunyodagi eng katta auditoriyani to'plashni uddalagan sport turi sifatida jamiyatda qad rostladi" [2, 207].

Futbol do'stlik munosabatlari bilan bir qatorda umuminsoniy qadriyatlar targ'ibotchisi sifatida ham mustahkam o'rin egalladi. O'yin yakunida natija qanday bo'lishidan qat'i nazar, raqiblarning qo'l berib, bir-birlarini qo'llab-quvvatlashlari tom ma'noda, futbol eng avvalo, inson qadrini ulug'lash, tinchlik va totuvlikka asoslangan sport turi ekanligini isbotlamoqda. "Globallashuv jarayonida iqtisodiy va texnologik taraqqiyot ko'plab an'anaviy institutlar, shu jumladan, sportga ham zarar yetkazadi.

Futboldagi global transfer bozori, faol professional jarayon futbolchilar va murabbiylarning harakatchanligi xalqaro xarakterga ega. Futbol klublari madaniyatlararo jamoalarga aylanib bormoqda» [3, 107]. Ingliz dramaturgi va rejissyori Jon Boynton Pristlining fikricha, 22 futbolchining maydonda to'p tepishini tomosha qilish uchun pul sarf qilishadi deyish, go'yoki skripka daraxt shoxi yoki "Gamlet" oddiy qog'oz va siyohdan iborat narsa deyishga tengdir.

Shuningdek, futbol shaxs kamolotini belgilovchi intellekt, aql, hissiyot, tezkor qaror qabul qilish, ta'limiy kompetentlik kabi tushunchalarni o'zida mujassam etadi va futbolchidan shuni talab qiladi. Bugungi kunda futbol dunyoga tanilishning eng asosiy vositasi bo'lish bilan birga u orqali har qanday yo'lni targ'ib etish ham mumkin.

Futbolning targ'iboti va aholining informatsion tashnaligini qondirishda asosiy axborot yetkazuvchisi hamda muhokama maydoni sifatida gazeta, jurnal, televideniye va radio asosiy rolni bajardi. Taniqli olim I. Garining e'tirof etishicha: "Futbol nashrining navbatdagi soni sotuvga chiqadigan kun biz uchun biroz hayajonli va zavqli kunga aylanardi". Sport jurnalistikasi fonida futbol jurnalistikasi futbolning jozibasi oshib borishi, muxlislarda mutolaa madaniyatining oshishiga xizmat qildi. Faqat futbolni yoritib boruvchi nashrlar, futbolga ixtisoslashgan televideniye va radio eshittirishlar jamiyatda futbol muxlisligi madaniyati va uning rivojlanishida asosiy vosita vazifasini ham bajardi.

“Televizion futbol sharhlovchilari bizning ko‘z va quloqlarimizdir. Ularning o‘yindagi reaksiyalari hamda so‘zlari vaziyatni esdan qolarli bo‘lishida xizmat qiladi. Sharhlovchilar bizning futbol xotiralarimizni ovozlashtiradilar. Devid Koulmanning «BBCSport»ning dunyo brendiga aylanishida o‘yin paytidagi mulohazakorligi va yoqimli ishtiyoqi katta rolni o‘ynadi” [4, 130].

Shu bilan birga, o‘zbek futbol sharhlovchiligi maktabi asoschisi Axbor Imomxo‘jayev o‘zining ilk sharhlarini 1960-yildan boshlagan edi. “Diqqat qiling, “Paxtakor” stadionidan gapiramiz” degan jumlar o‘zbek muxlislari uchun futbolning bir qismiga aylanib ketgan edi. Paxtakorning 1960-yil 20-aprelda Ittifoq oliy ligasida SSKA klubi bilan bo‘lib o‘tgan o‘yin ilk marta televideniye orqali namoyish etilgan edi. Bugungi kunda futbolning jozibasini muxlislarga yetkazish va uning keng omma orasida sevimliligini oshishida futbol jurnalistlari muhim ahamiyat kasb etmoqda.

O‘z navbatida, har bir sharhlovchining futbolga yondashuvi o‘ziga xos bo‘lib, unda albatta, millatning etnik xususiyatlari ham aks etadi. Jumladan, Mirzahakim To‘xtamirzayevning sharhlarida muxlislar xalqona, milliyligimiz aks etishini e‘tirof etadilar. Sharh davomida va o‘yin mohiyatini ochib berishda “Qadrli futbol ixlosmandlari!”, “Otangga balli!”, “Ana xolos”, “Omad siz va bizni aslo tark etmasin” kabi iboralari bilan bir qatorda o‘zbek milliy maqollaridan ham unumli foydalanishlari muxlislar uchun kundalik ishlatiladigan iboralarga aylanib ulgurgan.

Milliy o‘ziga xosliklardan yana biri, muhim uchrashuvlar avvalida o‘yinga mos bo‘lgan she‘r bilan boshlash uslubi hisoblanadi. FIFAning ilk bosh kotibi Rober Geren ham jurnalist sifatida faoliyat olib borgan bo‘lsa, bugungi kunda milliy futbol tizimimizda ham qator jurnalistika sohasi vakillarining faoliyatlarini kuzatish mumkin.

Futbol bir qarashda dunyoning barcha hududlarida bir xil o‘ynaladigandek ko‘rinsa-da, aslida o‘yin paytida maydonda har bir millat yoki davlatlarning o‘ziga xos etnik xususiyatlari hamda milliy mentalitetning tarkibiy elementlari doimo aks etib turadi. Odatda, “milliy mentalitet – milliy ong va milliy xarakterni ifodalovchi tushuncha. Milliy mentalitet millatning an‘analari, madaniyati, ijtimoiy strukturasi va turmush tarzi asosida shakllanadi” [5, 88].

Milliy o‘ziga xoslik millatning har qanday holatida sezilib uni futbol rivojlangan davlatlarning futbol uslublaridan tezda tushunib olish mumkin. Bunga misol sifatida Angliya futbolida inglizlarga xos bo‘lgan sovuqqonlik, fransuzlarda tashqi ko‘rinishga alohida e‘tibor berish, to‘p bilan harakatlanishda ham boshqalarda kamdan-kam uchraydigan nozik va chiroyli harakatlarni kuzatish mumkin.

Bugungi kunda dunyo futboli muxlislari uchun fransuzlarning maydonda o‘ziga xos did bilan o‘ynashlari, milliy futbol falsafasini yaratish, mamlakat terma jamoasi a‘zolari tarkibida turli millat va din vakillarini kuzatish mumkin. Ispaniyada Lotin Amerikasi futboli ta‘sirini g‘alabani milliy raqslar bilan nishonlash, nemislarda esa aniqlik va kuchli tartib-intizomni ko‘rish mumkin.

Germaniyaning ichki chempionati ham boshqalardan farqli ravishda kuchli murabbiylarning ijodi hisobiga rivojlanadi va raqobat ortib bormoqda. Ularda har bir murabbiy futbolga o‘zining g‘oyalari bilan kirib keladi. Germaniya futboli nafaqat futbolchilari, qolaversa, murabbiylar etkazib beruvchi maktabi bilan ham alohida o‘rniga ega. Shuning uchun ham nemis futboli haqida afsonaviy ingliz futbolchisi Gari Linekerning mashhur iborasini eslash kifoya

qiladi: “Futbol 22 kishi tomonidan 90 daqiqa o’ynaladigan va yakunda nemislar g’alaba qozonadigan sport turi” [6, 21].

Futbolning jamiyatdagi o’rni va undagi o’ziga xoslik haqida fikr bildirganda, albatta, Braziliya futbolini muhokama qilishga majburmiz. Braziliya futbolchilari maydonda o’zlarining elastik harakatlari va to’p bilan muomala qilishlari orqali ushbu sport turini san’at darajasiga ko’tarilishiga eng katta hissa qo’shdilar. Ularning to’p bilan harakatlarida Braziliya xalqining milliy raqslari – “Samia” va “Dance”dagi elementlarni ko’rish mumkin. Ular golli vaziyatlarda yashil maydonda o’zlarining raqslarini butun dunyoga namoyish etadilar. Braziliyaliklarning maydondagi harakatlari ularni futbolchi deb ta’riflashdan ko’ra, raqqos deb atash munosibroq ko’rinadi. Mutaxassislar braziliyaliklar tomonidan ijro etilgan harakatlar “Estetik futbol” deb ta’riflanadi.

“Mehnat estetikasi – insonning ijtimoiy va individual ishlab chiqarish jarayonida go’zallikka nisbatan munosabatlarini ifodalaydi” [7, 303].

Bugungi zamonaviy futbolning jamiyatda keng o’rin egallash jarayonida dunyoning turli mamlakatlari o’zlarining urf-odat va an’analarini mazkur sport turiga singdirib bordilar. Inglizlar va nemislar futbolda tartib-intizom (hakamning roli) aniqlik hamda qoidalarga so’zsiz bo’ysunishni targ’ib etgan bo’lsalar, ispanlar, fransuzlar va braziliyaliklar futbolni did bilan o’ynash, o’yin jozibadorligini oshirish, maydondagi natijada tomoshabinlarning o’rni yuqoriligi va ularning estetik zavqini yanada ko’tarishni targ’ib etadilar.

Yana bir qiziq holat shundaki, hindlarning futbolni oyoq kiyimsiz o’ynashi ortidan togoliklarning milliy kiyimlariga moslangan, yengsiz sport kiyimlarida to’p tepish talabi Xalqaro futbol tashkiloti – FIFA tomonidan rad etildi. Taniqli mutaxassis S. Bainvelning fikricha: “FIFA milliy an’analar va qadriyatlarni futbolga singishi masalasida aniq bir to’xtamga kelishi joiz. Hindiston va Togo terma jamoalarining qo’ygan talabi e’tiborga olinmaganligi tashkilotning boshqa mamlakatlarga shunday munosabatda bo’lishini ko’rsatmoqda. Men futbolning sofliğini saqlash uchun ham FIFAning tutgan yo’lini qo’llab-quvvatlayman” [8,145].

Fikrimizcha, FIFAning Hindiston va Togo terma jamoalariga nisbatan rad javobi futbol istiqboli uchun foydali bo’lgan. Mazkur qaror milliy an’analar va qadriyatlarining futbolga integratsiyalashuvini cheklaydi, degan fikr biroz noto’g’ri bo’lardi. FIFAning so’nggi 20 yilda olib borgan siyosati xalqlarning e’tiqodi va urf-odatlariga taqiqlardan ko’ra, ijobiy munosabatlarini ko’rsatmoqda. Misol tariqasida 2010-yilda Janubiy Afrika Respublikasida o’tkazilgan jahon chempionatida milliy cholg’ularga ruxsat berilishi, 2022-yilda Qatarda bo’lib o’tgan jahon chempionatida stadionlarga spirtli ichimliklar olib kirmaslikni qo’llab-quvvatlanishi, islom diniga e’tiqod qiluvchi mamlakatlar talabi bilan ayollar futbolda sportchilarning ro’molda o’ynashlariga ruxsat berildi.

Futbolning boy an’analari aslida turli millatlarning ushbu sport turiga qo’shgan hissasi sifatida baholanadi. “Sport har doim dunyo xalqlariga tegishli bo’lgan eng yaxshi an’analarni o’zlashtirib olishga muhtoj. Futbol esa eng yaxshi an’analarni o’zlashtirishda tengsiz sport turi hisoblanadi”.

Shu o’rinda, dunyo futboli an’analari va qadriyatlarini boyitishda o’zbeklarning ham o’z o’rniga ega ekanligini yoddan chiqarmaslik darkor.

Osiyo futbol konfederatsiyasi (OFK)da faoliyat yuritayotgan Avaz Berdiqulov ayollar futbolda jarohat olganlarni maydondan olib chiqib ketishda erkaklar emas, ushbu jins vakillari ishtirokini ta’minlash, jarohat olgan ayol sportchilarga noqulayligining oldini olishni ta’minlash

birinchi bo'lib Vyetnamda bo'lib o'tgan 2010-yilgi Osiyo chempionatida joriy etgan. Bugungi kunda mazkur qoida FIFA tomonidan e'tirof etilib, musobaqalar reglamentidan o'rin egallagan. Ko'plab sport jurnalistlari ushbu qoidani "O'zbekona yondashuv (Uzbek approach)" deb ta'riflaydilar. "Donishmandlik – ayolga bo'lgan hurmat va muhabbatdan boshlanishini tan olmaguncha falsafa o'tkinchi talablar, qotib qolgan qoidalar hamda siyqa ta'riflar qurboni bo'lib qolaveradi" [9, 225].

Bu esa jamiyatda gender tengligi va ayollarning ijtimoiy faolligiga yaqqol misol bo'la oladi.

Futbol yer yuzida o'zining eng katta auditoriyasini shakllantirish jarayonida zamonaviy iqtisodiyot tarmoqlarida ham asosiy figura darajasiga yetdi. Dunyoning nufuzli kompaniyalari uchun futbol marketingga aylanib, sport turi sifatida o'yin vazifasini bajarishdan chetlashib, biznes obyektiga ham aylanib ulgurdi. Bugungi kunga kelib zamonaviy futbol deganda, eng avvalo, har tomonlama rivojlangan Yevropa futbolini ko'z oldimizda keltiramiz. Futbol marketingi xususida fikr bildirganda, milliy futbolimizdagi aynan ushbu jihatlar bilan maqtana olmasligimiz, jamoalarimizning marketing siyosati eng zaif nuqta ekanligini alohida ta'kidlash kerak.

XX asrning boshlaridan to 90-yillargacha bo'lgan davrda futbol jamoalarida asosan, ushbu sport turi sohasida ish yuritadigan xodimlar faoliyatlari kuzatilgan. XX asrning 90-yillari oxirlariga kelib, futbolga aloqador bo'lmasa-da, ko'zga ko'ringan yetakchi jamoalarda faoliyat olib boradigan shaxslar paydo bo'ldi. Natijada, marketing va menejment, PR (ommaviy aloqalar) xodimlari kabi yangi faoliyat turlari shakllandi. Mazkur yangi sohalar orasida marketing tizimi muhim ahamiyatga egaligi bilan alohida ajralib turadi. Futbol jamoalarining homiylarga bo'lgan ehtiyoji va ularning e'tiborini o'ziga jalb etishi aynan marketing bo'limining qanday faoliyat olib borilishi bilan bog'liq.

Marketingning ustuvor vazifalari, investorlar uchun imkoniyat yaratish, muxlislar oqimini stadiongacha yo'naltirish, homiylar va ommaviy axborot vositalari bilan ishlashdan iborat bo'ladi. Daromad olish mumkin bo'lgan aspektlarni aniqlab, ular asosida faoliyat yuritish zamonaviy klublarda to'g'ri yo'lga qo'yilgan.

Yuqorida ta'kidlanganidek, brendga aylangan jamoalar har yili dunyo bo'ylab turnelar uyushtirib, turli qit'alarga tashrif buyurib, turfa sharoitda yashovchi (ekologik muammolari mavjud, siyosiy notinch, turli kasalliklarga chalingan) aholi bilan uchrashib, tadbirlarda ishtirok etadilar, oziq- ovqat, dori-darmon mahsulotlari va jamoalarning logotipi tushirilgan liboslarni tarqatish orqali, birinchi navbatda, o'zlarining insoniylik jihatlarini ham namoyish etadilar, bu orqali muxlislar auditoriyasining kengayishiga ma'lum ma'noda erishadilar.

Zamonaviy futbolda klublarga daromad keltiruvchi eng asosiy omillardan yana biri jamoalar o'zlariga tegishli bo'lgan sport kiyimlari sotuvi hisoblanadi. Mazkur uslubdan marketing sohasi eng sust rivojlangan jamoalar ham yaxshigina daromad topadilar. O'z o'rnida bugungi kunda milliy futbolimiz jamoalari o'zlarining logotiplari tushirilgan sport liboslari sotuvini deyarli yo'lga qo'ymaganliklari va stadionlarda tomoshabinlar asosan, Yevropa jamoalari liboslarida o'yin tomosha qilayotganliklariga guvoh bo'lish mumkin. Taklif o'rnida milliy terma jamoalarimiz va klublarimiz o'z liboslarini keng ko'lamda ishlab chiqarib, sotuvini yo'lga qo'yishi futbol muxlislari uchun milliy g'urur hamda iftixor bo'lib xizmat qiladi. Muxlislar o'z suyuqlilari ishtirokidagi uchrashuvlarni bevosita stadion yoki televideniye orqali tomosha

qilish jarayonida jamoalari tarkibidagi yulduz futbolchilarining liboslarini kiyib, ishqibozlik qiladilar.

Hozirda Yevropa mamlakatlarida Krishtianu Ronaldu, Lionel Messi, Zlatan Ibragimovich, Muhammad Saloh, Neymar, Kilian Mbappe kabi futbolchilarning kiyimlari eng xaridorgir hisoblanib, ular o'z klublarining daromad manbaiga aylangan.

Milliy futbol bozorimizda eng talab yuqori bo'lgan futbolchilar – Eldor Shomurodov va Jaloliddin Masharipov hisoblanadi. Ammo, mazkur futbolchilarning ismi va familiyasi aks etgan sport liboslarini ichki bozorimizda kam uchramiz. Marketingning yana bir tarmog'i mavjudki, mazkur soha asosan, Yevropa mamlakatlari va Osiyoning futboli yetakchi bo'lgan mintaqalarida ommalashgan. Jamoalar o'zlarining uy uchrashuvlarini o'tkazuvchi stadionlariga muxlislar uchun sayohat uyushtirishlari orqali ham klubga daromad keltiradilar.

Futbolchilarning o'zlari ham individual reklama roliklarida ishtirok etishi ularning shaxsiy daromadlari o'sishiga ham xizmat qilib kelmoqda.

Mazkur sohaning yetakchilari sifatida Krishtianu Ronalduning soqol olish uskunolari, Lionel Messi "Pepsi" va turli oziq-ovqat mahsulotlari reklamalari, televideniye hamda internet orqali chiqishlari ushbu mahsulotlarni ishlab chiqaruvchi kompaniyalar uchun reklamaning eng maqbul va qulay varianti sifatida qaraladi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. David Gross W. Stephen Spense J. The road to sublimation Success: Harnessing the Power of Sublimation for Outstanding Profits. – London: Kindle Edition, 2020. – P. 85.
2. Franklin F. How Soccer Explain the World. – New York: Harper. 2004. – P. 207
3. Гиффорд К. Футбол: Самая полная энциклопедия. – Калининград: Кладзь, 2006. – С.107.
4. Митрофанов М. Л. Управление профессиональными футбольными клубами. Диссертации на соискание ученой степени кандидата социологических наук. – Санкт- Петербург. 2011. – С. 130.
5. Gari I. My father and other Working Class Football Heroes. – Madhapur: Yellow jersi Press, 2006 – P. 88.
6. <https://punditfeed.com/lists/greatest-british-football-commentators.P>. 21
7. Frederick. A Fans Notes. – New-York: Publisher Vintage, 1988. – P. 303.
8. Арзиматова И. Эстетик маданият. – Тошкент: Фан, 2007. – Б. 145.
9. Bainvel S. Sport and Politics: A study of the relationship between International Politics.... – P. 225.
10. Алимасов В. Фалсафа ёхуд фикрлаш лаззати. – Тошкент: Маънавият, 2001. - Б. 112.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 9 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).